

УДК 347.92/965

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-244-249

Денис МОІСЕЄНКО[©]

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

«АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ» ТА ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ

У статті розглядається питання «адвокатської монополії» в контексті доступу до правосуддя. Зокрема, досліджено поняття «адвокатська монополія». Підкреслюється, що поняття «правнича допомога» не тотожне поняттю «представництво інтересів іншої особи в суді». Зазначається, що через низку факторів, «правнича допомога» адвоката є значно дорожчою, ніж послуги правника, що не має статусу адвоката.

Досліджено окремі процесуальні моменти, що заважають особі, отримати компенсацію витрат на правничу допомогу. Розглянуто питання неспівмірності адміністративних штрафів вартості правничої допомоги, через що обмежується доступ осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, до правосуддя.

Зроблено висновок щодо необхідності скасування адвокатської монополії через порушення права значної найбільш вразливої частки населення України до правосуддя.

Ключові слова: адвокатура, доступ до правосуддя, адвокатська монополія, малозначні справи, представництво інтересів іншої особи в суді; професійна правнича допомога.

Постановка проблеми. Слід одразу зазначити, що питання встановлення чи скасування адвокатської монополії є багатоплановим та має безліч аспектів. Аргументи «за» чи «проти» адвокатської монополії можуть бути юридичними чи економічними, науковими чи суто практичними. Однак, є беззаперечним, що це питання щільно пов'язане з фактичною можливістю особи отримати юридичну допомогу, і, як наслідок, захистити свої права у суді, тобто з доступністю правосуддя. Тобто, питання адвокатської монополії так чи по іншому стосується кожного громадянина. Або через потребу звернутися до суду за захистом, або, з метою реалізації свого права на працю, через необхідність отримувати відповідний статус адвоката чи кардинально змінювати напрямки своєї діяльності.

Питання адвокатської монополії є не лише актуальним. Воно має гостре соціальне значення. Спір щодо того, кого допускати до участі у судових справах, триває не один рік і, навіть, не одне десятиріччя. Зміни до Конституції України 2016 року, із яких було розпочато запровадження адвокатської монополії, не виникли одночасно. Вони з'явилися через багаторічну працю певних соціальних груп щодо лобювання відповідних змін. Під час передвиборчої компанії діючого президента, серед його оточення лунали натяки і, навіть, прямі обіцянки скасувати «адвокатську монополію» [1]. Згодом, ним, як суб'єктом законодавчої ініціативи, було внесено законопроект № 1013 від 29.08.2019. Внесення законопроекту та подальше визнання КСУ його таким, що відповідає нормам Конституції України, викликало чергові дебати у правничій сфері. Однак, як відомо, цей законопроект поки що навіть не вносився на голосування у Верховній Раді. Таким чином, питання існування адвокатської монополії «знаходиться в підвішеному стані», поки в ньому законодавчо не буде поставлена остання крапка. При чому, цією крапкою має бути досягнутий суспільний консенсус.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. В різний час в дискусії щодо адвокатської монополії, на боці її прибічників, брали участь Н. Бакаянова, Д. Брага, В. Гвозд'ї, В. Заборовський, Р. Ляшенко, С. Мамчур, О. Поченюк, Я. Радченко, Д. Стихун, Є. Строга, Я. Чехівський, О. Шандула, В. Яворська. Їм заперечували Н. Береза, А. Войнарович, О. Куликов, В. Нор,

© Д. Моїсеєнко, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3379-6004>

denkarte@ukr.net

В. Марченко, М. Стефанчук, Д. Третяков, Я. Фляжнікова, К. Хлабистова, В. Шишкін. Деякі з науковців та практиків не висловлювали однозначної позиції щодо зазначеного питання, однак брали участь у його дослідженні. Серед таких Д. Аббакумова, А. Бірюкова, О. Кальонов, Я. Ковальова, Г. Рибалко, М. Стефанчук, Б. Якубов.

Метою статті є дослідження існування такого явища, як «адвокатська монополія» у контексті права на доступ до правосуддя. Для досягнення цієї мети маємо проаналізувати існуючі з цього приводу думки, що викладено в науковій та фаховій періодиці.

Виклад основного матеріалу слід, мабуть, розпочати з визначення того, що ми маємо на увазі під поняттям «адвокатська монополія». На рівні діючого законодавства це поняття не закріплене. У законопроекті № 1013 від 29.08.2019 «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» цей термін так само не визначений. Однак, зі змісту законопроекту можна зрозуміти, що під «адвокатською монополією» його автори мають на увазі виключне право адвоката здійснювати представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Термін «адвокатська монополія» виник задовго до подання законопроекту № 1013 від 29.08.2019, і, навіть, до змін у Конституцію 2016 року, що її запровадили. Так, А. Бірюкова ще у 2015 році вказувала на «монополізацію адвокатурою сфери судового представництва та захисту від кримінального обвинувачення». У своїй статті вона розглядає монополію як явище в адвокатурі у двох аспектах: 1) функціональному, що передбачає виключні повноваження адвокатів у сфері надання юридичних послуг (таке розуміння адвокатської монополії є традиційним і поширеним, також і серед зарубіжних експертів і науковців); 2) суб'єктному, що передбачає здійснення адвокатської діяльності на території держави виключно національними адвокатами [2].

В іншій науковій праці 2017 року дається таке визначення: Адвокатська монополія – це виключне право адвокатів на судове представництво [3].

І, хоча поняття «адвокатська монополія» не тотожне економічному розумінню «монополії», оскільки, по-перше, в Україні діє велика кількість адвокатів, що створює певну конкуренцію, а по-друге, законодавство містить певні виключення, коли представником у суді може бути не лише адвокат (трудові, малозначні спори тощо), вживатимемо в цій статті поняття «адвокатська монополія» у загальноновизнаному сенсі.

Серед прибічників адвокатської монополії вже традиційним є посилення на те, що лише адвокат може надати кваліфіковану професійну правничу допомогу. Як наслідок, існування адвокатської монополії, на їх думку, забезпечує реалізацію права особи на отримання професійної правничої допомоги. Це у своїх роботах вказують В. Заборовський [4], Д. Брага [5] та інші.

Однак, відповідно до норм Конституції України, на засадах, передбачених ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в Україні діє адвокатура, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі. Власне цим і виконується позитивний обов'язок держави щодо забезпечення права особи на отримання правничої допомоги. В той же час, вірно вказує Велика Палата Конституційного Суду у абз. 2 п.п. 2.2.1 п.п. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Висновку у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019, що «...поняття «надання професійної правничої допомоги» не тотожне поняттю «представництво особи в суді». Надання професійної правничої допомоги здійснюють лише адвокати, натомість представництво особи у суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом або іншим суб'єктом» [6]. Тому, на нашу думку, слід відмежовувати право на отримання правничої допомоги від права на вільний вибір захисника своїх прав (представника в суді). Останнє не має обмежуватись штучно створеною монополією.

За період з початку впровадження адвокатської монополії по 2020 рік переважна більшість (приблизно 70 %) громадян України оцінювала свій матеріальний стан як «бідні». За цей же час орієнтовно 29 % вважають себе «небідними, але ще не представниками середнього класу» і лише не більше 1% вважає себе середнім класом [7]. Тобто, близько 70% громадян України відчувають фінансову скрутність. Протягом 2021-2022 рр. такі дослідження не проводилися, або не оприлюднені, однак, враховуючи епідемію гострої респіраторної хвороби COVID-19 та повномасштабне

вторгнення рф, навряд показники, які майже не змінювалися протягом 5 років, радикально змінилися у кращій бік.

Як і будь-яка монополія, «адвокатська монополія» спричиняє підвищення цін на правничу допомогу і, зокрема, на представництво інтересів в суді, як її різновиду. Це детермінується декількома факторами. По-перше, вартістю отримання статусу адвоката. Вартість піврічного стажування та складання кваліфікаційного іспиту «прив'язані» до мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму відповідно. Тобто щороку зростають. По-друге, необхідністю сплати внесків на адвокатське самоврядування та проходження заходів підвищення кваліфікації, які також не є безкоштовними. По-третє, недостатньою кількістю адвокатів у невеликих населених пунктах, на яку вказують дослідники проблеми.

Зокрема, Я. Ковальова та Б. Якубов звертають увагу, що нині адвокатська монополія має тенденцію до обмеження вибору асортименту цін, що вже породжує нерівність суб'єктів у представленні їхніх інтересів. Так, одна особа може обрати висококваліфікованого адвоката із «захмарним» гонораром, тоді як інша не зможе дозволити собі й низькооплачуваного адвоката, не отримає реалізації свого права ще на початковій стадії [8].

К. Хлабистова наголошує, що дефіцит адвокатів, збільшення навантаження на кожного адвоката, відсутність конкуренції з боку практикуючих юристів та інші нюанси здійснення адвокатської діяльності в нових умовах (оподаткування, підвищення кваліфікації, суттєві зміни у процесуальному праві та ін.) неминуче призведе до збільшення вартості послуг з судового представництва [9].

В. Нор та А. Войнарович з цього приводу зазначають, що послуги адвоката зазвичай є значно дорожчими, ніж просто дипломованого юриста, і цьому є об'єктивні причини. Адже адвокат здобув додатковий статус, надає клієнту додаткові гарантії і бере на себе відповідальність перед органами адвокатського самоврядування [10].

Водночас процесуальне законодавство ускладнюється, що фактично унеможлиблює самопредставництво фізичної особи без юридичної освіти у суді [11]. Тобто, для вирішення будь-якого, навіть найпростішого питання, що потребує звернення до суду, фізична особа має звернутись до адвоката. До й без того достатньо суттєвих судових витрат у вигляді судового збору та ін., додається оплата правничої допомоги.

На цей аргумент, можливо заперечити, що оплата правничої допомоги входить до складу судових витрат, які в подальшому відшкодовуються відповідачем. Однак, по-перше, існують певні категорії справ, по яких не зовсім етично заявляти вимогу про відшкодування судових витрат (наприклад позов про визнання права на спадкування, де відповідачем є орган місцевого самоврядування, який, де-факто, ніяким чином не порушив права позивача). По-друге, з відшкодуванням витрат на правничу допомогу у судовій практиці все далеко неоднозначно. Зокрема, компенсація витрат на правничу допомогу може бути зменшена судом за клопотанням зацікавленої особи. Підставами для такого рішення можуть бути «неспівмірність», «необґрунтованість», «нерозумність» витрат на правничу допомогу, або будь-які інші підстави, через які суд дійде суб'єктивної думки про необхідність їх зменшення. Так, наприклад, у Постанові від 22.12.2022 по справі № 910/10404/21, Верховний Суд бере до уваги статус відповідача – «неприбуткова організація» та зменшує розмір компенсації судових витрат [12].

Також, у національних судах існує стала практика щодо так званого «гонорару успіху», відповідно до якої судові рішення не належить до об'єктів цивільних прав, а його ухвалення у конкретній справі не є результатом наданих адвокатами сторін послуг, а також, рішення суду не є досягненням результату адвокатом, а вважається діяльністю суду [13-14]. Зрештою, у позові може бути відмовлено за формальними підставами чи через неякісну «правничу допомогу». На останнє, якщо відповідачем є державний орган, враховуючи стан виконання Україною своїх зобов'язань по судових рішеннях [15], питання відшкодування судових витрат, зокрема, щонайменше, відтермінується на багато років. Таким чином, наявність у процесуальних кодексах норм про віднесення витрат на правничу допомогу до судових витрат, ніяк не є гарантією подальшого відшкодування коштів, які позивач сплачує адвокату. Зокрема, навряд адвокат, у наведених вище випадках, поверне частину гонорару клієнтові.

Великою категорією справ, що розглядаються судами, є справи про скасування постанов про адміністративні правопорушення згідно КУпАП. Більшість громадян хоча б раз на декілька років стикаються з адміністративними стягненнями. Враховуючи

загальний рівень складання документів в адмінматеріалах, ця категорія справ переважно не є надто складною. Оскаржити, наприклад, постанову працівника органу національної поліції по ст. ст. 121-121² КУпАП, як правило, здатен юрист, який лише нещодавно отримав диплом, або, навіть, студент старших курсів юридичного факультету. Будь-який знайомий юрист зміг би допомогти особі, що була притягнута до відповідальності, навіть безкоштовно. Однак, монополія примушує особу, на яку накладене адмінстягнення, звертатися за професійною правничою допомогою до адвоката. Але, справа в тому, що розмір штрафу часто є значно меншим ніж вартість послуг адвоката. Тобто, особа вимушена погодитися з, ймовірно, незаконно накладеним штрафом, через неспівмірність його з гонораром адвоката і невинуватість звернення до суду.

Відтак, слід згадати також достатню велику категорію справ – позови з немайновими вимогами. За загальним правилом, вони не можуть бути віднесені до малозначних справ автоматично, окрім випадків, прямо передбачених процесуальними кодексами. В інших випадках, їх визнання малозначними можливе лише тоді, коли суд дійде висновку про це. Тобто, у багатьох випадках особи, що потребують захисту прав через реалізацію немайнових вимог, мають звертатися по допомогу саме до адвоката. І, відповідно, нести збільшені витрати на правничу допомогу.

Висновки. Підсумовуючи, наголошуємо, що, на нашу думку, введення в Україні «адвокатської монополії» на представництво осіб у судах у цивільному, адміністративному, господарському судочинстві є, щонайменше, передчасним. Враховуючи матеріальний стан більшості населення України та незбалансованість певних правових норм, констатуємо, що «адвокатська монополія» створює суттєві перешкоди для доступу матеріально незахищеної категорії громадян до правосуддя. Зрозуміло, що допоки триватиме війна, внесення змін до Конституції України не є можливим. Однак вважаємо, що в подальшому, розгляд та прийняття Верховною Радою законопроект № 1013 від 29.08.2019 має першочергове соціальне значення.

Список використаних джерел

1. Велика палата КСУ розглядає скасування адвокатської монополії: трансляція. *Судово-юридична газета*. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/152630-velika-palata-ksu-rozglyadaye-skasuvannya-advokatskoyi-monopoliyi-translyatsiya>.
2. Бірюкова А. М. Монополія адвокатури як прояв впливу глобалізації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3(9). Т. 3. С. 3–6.
3. Ляшенко Р. Д., Мамчур С. М. Запровадження адвокатської монополії в Україні: переваги та недоліки реформи. *Наукові читання 2017 : наук.-теор. зб.* Житомир, 2017. С. 143–146.
4. Заборовський В.В. Місце і роль адвокатури у механізмі здійснення правосуддя в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. № 2. С. 51–60.
5. Брага Д. Скасування «адвокатської монополії» на представництво особи в суді: до актуальності питання. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. № 2. С. 306–314.
6. Висновок ВП КСУ у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19#Text>.
7. Статистичний збірник "Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів" за 2010–2020 роки. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm.
8. Ковальова Я. О., Якубов Б. В. Проблема адвокатської монополії: якість чи доступність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8/2020. С. 479-483.
9. Хлабистова К. В. Адвокатська монополія в контексті права на доступ до правосуддя і права на працю. *Юридична Україна*. 2017. № 11-12. С. 91-97.
10. Нор В., Войнарович А. Адвокат як єдиний суб'єкт надання правничої допомоги у судовому провадженні: міжнародний досвід та вітчизняні законодавчі новели. *Право України*. 2016. № 12. С. 9–18.
11. Моїсеєнко Д. Окремі питання доступу до правосуддя у цивільних справах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск № 2. С. 656-662.
12. Додаткова Постанова ВС від 22.12.2022 по справі № 910/10404/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025314?fbclid=IwAR1qhClwB_zRks2z04QbZsNnbNRznlrXX2PNOzJv8sBG0IpsrDzxy6Dr7E.
13. Постанова ВС від 12.06.2018 по справі № 462/9002/14-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75003682>.
14. Додаткове судове рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 29.07.2019 по справі № 640/5274/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL :

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83511382>.

15. Борг держави за судовими рішеннями, виконання яких гарантоване державою, становить 6,7 млрд грн. *Судово-юридична газета*. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/258642-dolg-gosudarstva-po-sudebnym-resheniyam-vypolnenie-kotorykh-garantirovano-gosudarstvom-sostavlyayet-67-mlrd-grn-ffd233>.

Надійшла до редакції 09.12.2022

References

1. Velyka palata KSU rozhladyaye skasuvannya advokat-s'koyi monopolii: translyatsiya [The Grand Chamber of the CCU considers the abolition of the lawyer's monopoly: broadcast]. *Sudovoyurydychna hazeta*. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/152630-velika-palata-ksu-rozglyadaye-skasuvannya-advokatskoyi-monopolii-translyatsiya>. [in Ukr.].

2. Biryukova, A. M. (2015) Monopoliiya advokatury yak proyav vplyvu hlobalizatsiyi [The monopoly of advocacy as a manifestation of the influence of globalization]. *Prykarpats'kyy yurydychnyy visnyk*. № 3(9). Vol. 3, pp. 3–6. [in Ukr.].

3. Lyashenko, R. D., Mamchur, S. M. (2017) Zaprovdzhennya advokat-s'koyi monopolii v Ukraini: perevahy ta nedoliky reform [Introduction of attorney monopoly in Ukraine: advantages and disadvantages of the reform]. *Naukovi chytannya 2017 : nauk.-teor. zb. Zhytomyr*, pp. 143–146. [in Ukr.].

4. Zaborovs'kyy, V. V. (2017) Mistse i rol' advokatury u mekhanizmi zdiysnennya pravosudnya v Ukraini [The place and role of the legal profession in the mechanism of justice in Ukraine]. *Konstytutsiyno-pravovi akademichni studiyi*. № 2, pp. 51–60. [in Ukr.].

5. Braha, D. (2020) Skasuvannya «advokat-s'koyi monopolii» na predstavnytstvo osoby v sudu: do aktual'nosti pytannya. *Konstytutsiyno-pravovi akademichni studiyi*. № 2, pp. 306–314. [in Ukr.].

6. Vysnovok VP KSU u spravi za konstytutsiynym zvernennym Verkhovnoyi Rady Ukrainy pro nadannya vysnovku shchodo vidpovidnosti zakonoproektu pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrainy (shchodo skasuvannya advokat-s'koyi monopolii) (reyestr. № 1013) vymoham statey 157 i 158 Konstytutsiyi Ukrainy vid 31 zhovtnya 2019 roku № 4-v/2019 [Conclusion of the Supreme Court of the KSU in the case of a constitutional appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine on the provision of an opinion on the compliance of the draft law on amendments to the Constitution of Ukraine (regarding the abolition of the attorney monopoly) (reg. No. 1013) to the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine dated October 31, 2019 No. 4-in/2019]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19#Text>. [in Ukr.].

7. Statystychnyy zbirnyk "Samootsinka domohospodarstvamy Ukrainy rivnya svoiykh dokhodiv" za 2010–2020 roky [Statistical collection "Self-assessment by Ukrainian households of their income level" for 2010–2020]. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm. [in Ukr.].

8. Koval'ova, Ya. O., Yakubov, B. V. (2020) Problema advokat-s'koyi monopolii: yakist' chy dostupnist' [The problem of attorney monopoly: quality or accessibility]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. № 8, pp. 479-483. [in Ukr.].

9. Khlabytova, K. V. (2017) Advokat-s'ka monopoliiya v konteksti prava na dostup do pravosudnya i prava na pratsyu [Advocat's monopoly in the context of the right to access to justice and the right to work]. *Yurydychna Ukraina*. № 11-12, pp. 91-97. [in Ukr.].

10. Nor, V., Voynarovych, A. (2016) Advokat yak yedyny sub'yekt nadannya pravnychoyi dopomohy u sudovomu provadzhenni: mizhnarodny dosvid ta vitchyznyani zakonodavchi novely [Lawyer as the only actor of providing legal aid in court proceedings: international experience and domestic legislative novelties]. *Pravo Ukrainy*. № 12, pp. 9–18.

11. Moiseyenko, D. (2021) Okremi pytannya dostupu do pravosudnya u tsyvil'nykh spravakh [Separate issues of access to justice in civil cases]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Special issue № 2, pp. 656-662. [in Ukr.].

12. Dodatkovy Postanova VS vid 22.12.2022 po spravi № 910/10404/21 [Additional Resolution of the Supreme Court of December 22, 2022 in case No. 910/10404/21]. *Yedyny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'*. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025314?fbclid=IwAR1qhCIwB_zRks2z04QbZsNnbNRznrXX2PNOzJv8sBG0lipsrDzxy6Dr7E. [in Ukr.].

13. Postanova VS vid 12.06.2018 po spravi № 462/9002/14-ts [Resolution of the Supreme Court of June 12, 2018 in case No. 462/9002/14-ts]. *Yedyny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75003682>. [in Ukr.].

14. Dodatkovy sudove rishennya Okruzhnoho administratyvnoho sudu m. Kyyeva vid 29.07.2019 po spravi № 640/5274/19 [Additional court decision of the District Administrative Court of Kyiv of July 29, 2019 in case No. 640/5274/19]. *Yedyny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83511382>. [in Ukr.].

15. Borh derzhavy za sudovymy rishennyamy, vykonannya yakykh harantovane derzhavoyu, stanovyit' 6,7 mlrd hrn [The state's debt due to court decisions, the implementation of which is guaranteed by the state, amounts to UAH 6.7 billion]. *Sudovoyurydychna hazeta*. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/258642-dolg-gosudarstva-po-sudebnym-resheniyam-vypolnenie-kotorykh-garantirovano-gosudarstvom-sostavlyayet-67-mlrd-grn-ffd233>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Denys Moiseienko. «Advocates' monopoly» and the access to justice. The article deals with the issue of «advocates' monopoly» in the context of access to justice. The acute social relevance of the issue of the existence of a «advocates' monopoly» in Ukraine is substantiated. In particular, the concept of «advocates' monopoly» has been investigated. It is emphasized that the concept of «professional lawyer's aid» is not identical to the concept of «representing the interests of another individual in court». Also, attention is drawn to the fact that due to a number of factors, the «professional lawyer's aid» of the advocate is much more expensive than the services of a lawyer who does not have the status of an advocate.

Separate procedural moments through which a person may not receive compensation for the costs of professional lawyer's aid are investigated. Judicial practice has been studied, in connection with which the success fee is not included in the total legal costs.

The issue of disproportion of administrative fines to the cost of professional lawyer's aid is considered, as a result of which the access of persons to justice is limited. Attention is drawn to the fact that non-property claims are not minor cases and, accordingly, require the «professional lawyer's aid».

It is concluded that it is necessary to abolish the «advocates' monopoly» due to the violation of the right of the most vulnerable part of the population of Ukraine the access to justice. It is argued that the adoption of the bill № 1013 by 29.08.2019 «On amendments to the Constitution of Ukraine (regarding the abolition of the advocates' monopoly)» is of primary social importance.

Keywords: bar association, advocates' monopoly, representation of another individual in court, professional lawyer's aid, right of access to court, minor cases.

УДК 342.727/732/76+32.019.5

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-249-264

Андрій САМОТУГА®

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

**ПРОПАГАНДА ТА КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО
НА ІНФОРМАЦІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ТЛІ ЗІТКНЕНЬ
ТОТАЛІТАРНИХ ПРАКТИК І ДЕМОКРАТИЧНИХ
ЦІННОСТЕЙ**

Зважаючи на відсутність в українській правничій науці досліджень конституційно-правових аспектів пропаганди як різновиду інформаційної діяльності, висвітлено особливості здійснення конституційного права на інформацію в Україні в умовах воєнного стану в контексті такої конституційної засади, як заборона пропаганди війни та іншої ворожнечі, із протиставленням практики тоталітарних держав демократичним засадам адміністрування інформаційної сфери. Здійснено ретроспективний аналіз інституту пропаганди у XX-XXI ст. Зазначено, що зловживання конституційним правом на інформацію та свободою ЗМІ завжди перетворюється на поступове вибудовування пропаганди, головним суб'єктом чого визнано державу з авторитарним політичним режимом.

Ключові слова: право на інформацію, свобода ЗМІ, пропаганда, зловживання, маніпуляція, війна.

Постановка проблеми. Однією із основоположних свобод людини визнано на міжнародному та національному рівні її свободу думки, переконань і на вільне їх вираження. Ця свобода реалізується у праві індивіда безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободі шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Здійснення цього права накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними для поважання прав і репутації інших осіб та для охорони державної

© А. Самотуга, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9802-0226>

samotuga@ua.fm